

Fecr Yayınları: 751

**BİR MÜFESSİR OLARAK
SAÇAKLIZÂDE MUHAMMED EFENDİ**

-1-

Muhammet Sacit KURT

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.
(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
NY MATBAACILIK YAYINCILIK
KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.
Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA
Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Ekim 2023

ISBN: 978-625-6602-03-8

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİC. LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1
Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60
Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

BİR MÜFESSİR OLARAK
SAÇAKLIZĀDE MUḤAMMED
EFENDİ

- 1 -

*Yazma Eser Temelli Biyografi Yazımı:
Saçaklızāde MuḤammed Efendi'nin Hayatı ve Eserleri*

Muhammet Sacit KURT

Ankara 2023

Muhammet Sacit KURT

14.01.1987 tarihinde Almanya’da doğan yazar, aslen Tokat Artova’lıdır. İlköğrenimini 1993-2001 yılları arasında Şenlik İlkokulu ve Batıkent İlköğretim Okullarında almıştır. Tevfik İleri Anadolu İmam-Hatip lisesinden 2005 yılında mezun olmuş, aynı yıl Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü’ne kaydolmuştur. 2007 yılında İlahiyat Fakültesi’nde okurken Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Mescidinde İmam-Hatip olarak başlayan yazar, 2009 yılında lisans programından mezun olmuş, yine aynı yıl Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tefsir Bölümünde Yüksek Lisans Programına kaydolmuştur. “Kur’ân’da Peygamberler ve Günah” adlı Yüksek Lisans tezini 2011 yılında başarıyla tamamlamıştır. Aynı yıl Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Tefsir Bölümünde doktora programına kaydolmuştur. 2012 yılında Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı’na araştırma görevlisi olarak atanmıştır. 2017 yılında “Bir Zemaşeri eleştirisi olarak Tîbî ve ‘Futûhu’l-Ğayb fî’l-Keşfi ‘an Kınâ’i’r-Rayb’” adlı teziyle doktora programını başarıyla tamamlamıştır. 2019 yılında ise Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Ana Bilim Dalı’na öğretim üyesi olarak göreve başlayan yazar, halen aynı görevi sürdürmektedir. Yazarın çalışmalarından bazıları şunlardır:

- Kur’ân’da Peygamberler ve Günah, İlahiyat Yayınları, Ankara 2018.
- Mu‘tezile’ye Karşı Bir Ehl-i Sünnet Müdafî‘ et-‘Tîbî’nin (743/1343) “Futûhu’l-Ğayb” Adlı *el-Keşşâf* Haşiyesi ve Eserinde ez-Zemaşeri’ye Yöneltilmiş Eleştiriler, İlahiyat Yayınları, Ankara 2018.
- Ayetlerin Tefsirinde Mezhep Mensubiyetinin Etkisi: Osmanlı Medreselerinde En Çok Okutulan Tefsirlerden *el-Keşşâf* ve *İrşâdu’l-‘Akli’s-Selîm*’in Mukayesesi, İSAR Yayınları, İstanbul 2019.
- “Peygamberlerin Günahsızlığı ve Ğ-v-y, A-s-y, N-s-y Kelimelerinin Etimolojik İncelemesi Işığında Kur’ân’daki Âdem Kıssasına Yeni Bir Yaklaşım”, *Hittî Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24/6, 2013.
- “Unutmak Dışındaki Anlamı Unutulan, Terk Etmek Anlamı Terkedilen Kavram: Nisyân”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 54/2, 2013.
- “Şerefüddîn Et-Tîbî: Hayatı Ve Eserleri”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 18/2, 2018.
- “Huzur Derslerine İştirak Eden Safranbolulu Âlimler”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 51, 2021, 79-122.
- “18. Yüzyıl Osmanlı Alimlerinden Lâlezârî ve el-Yâkûtetu’l-Hamrâ’ Adlı Risalesi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9/2, 2022; 1310-1346.
- “Türkiye’de Kur’an Üzerine Yazılmış Makalelerin Sayısal Olarak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi (1930-2015)”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 25/62, 2022, 335-353.

Ön Söz

Pek çoğumuzun hayatında önemli bir yer edinemese de yazma eserler, tarihimizi tanıtmak, kültürümüzü aktarmak, bu vesile ile de günümüzde yaşanan yahut ileride yaşanması muhtemel olaylara projeksiyon tutmak gibi nice önemli görevler icra etmektedir. Ancak maalesef yazmalar hak ettiği ilgiyi görmemekte, bu alanda yapılan çalışmalar da pek çok kişi tarafından itibarsız addedilmektedir. Yapılan azımsanmayacak sayıdaki çalışmanın mezkûr algıyı destekler mahiyette kötü örnekler sunduğunu kabul etmekle birlikte; “batıl makîsun aleyh olmaz” kaidesi fehvasınca iyi örnekleri de yabana atmamak, hatta sayılarını çoğaltmak gerektiği unutulmamalıdır. Biz de bu amaçla, yazmaların önemini gösteren bir eser kaleme almayı ve yazmaların icra ettiği önemli bazı fonksiyonları göstermeyi arzu ettik. Bu meyanda, elinizdeki eser, bir kitap serisi olarak planlanan çalışmanın birinci kitabıdır. Bu kitapta, yazmaların eldeki matbu kitaplara hiç yansımayan nice faydalı bilgiyi barındırdığını ve matbu kitabiyatta yer alan pek çok hatalı veriyi düzelttiğini gösteren pek çok örnek sunulmuştur. Böyle kıymetli veriler sunmalarına rağmen yazmalar, yalnızca kendi dilini bilenlerle konuşmakta ve bu konuşmayı da adeta fısıltıdayarak yapmaktadırlar. Zira yazmalarla alakalı yeterli bilgiye sahip olmadan yapılan pek çok çalışma, fahiş hatalar barındırabilmektedir. Yahut müellife ait unsurlar barındıran yazmalarla çalışılmakta, ancak yazmaların sesleri duyulamadığı için nüsha-müellif irtibatına dair pek çok husus göz ardı edilebilmektedir. Yazmalar yüzyıllar öncesinden bizlere çok önemli bilgiler aktarsalar da icra edilen konuşma oldukça alçak sesle yapıldığı için onu yazmaların dilini bilenler, dikkatle dinlemeleri kaydıyla anlayabilmektedir. Yazmaların dili bilinip bu emek verildiğinde ise -bu eserde örnekleri görüleceği gibi- daha önce bilinmeyen nice önemli veri gün yüzüne çıkarılmaktadır.

Serinin tamamlanmak üzere olan ikinci kitabında ise Saçaklızâde'nin el-Beydâvî'nin Nâzi'ât suresi tefsirine dair yazmış olduğu haşiye ince-

lenmekte, esere ait nüshaların analizi yapılmakta, risale minhuvâtları ile birlikte tahkik edilmekte ve eser incelemesi yapılmaktadır. Son olarak da yurt içi ve yurt dışında Saçaklızâde'ye ait eserlerin ulaşılabilen tüm yazmaları -ki bu yazmaların sayısı 1500'ü aşmaktadır- tablolar halinde okurların hizmetine sunulmaktadır.

Serinin ilk iki kitabı yayımlandıktan sonra incelenmeye başlanacak son kitapta ise Saçaklızâde'nin *Risāletü'z-Zallāmiyye*'si ve kendi eseri üzerine yazmış olduğu haşiyesi *Hāşiye 'alā Risāleti'z-Zallāmiyye*'si ele alınacaktır. Bu eserler de ikinci kitapta olduğu gibi minhuvâtları ile birlikte tahkik edilecek ve eser incelemeleri yapılacaktır.

Yukarıda anlatılan özellikleri dikkate alındığında bu çalışma yalnızca bir müellif-eser çalışması niteliği taşımamaktadır. Bu çalışma aynı zamanda araştırmacılara bir yöntem önerisi de sunmakta, akademide üzerine çalışma yapılan tüm alimlere dair eserlerin bu yöntemle ele alınması gerektiğine dikkat çekmektedir. Çünkü böyle bir metot takip edildiğinde, alimlerin hoca-talebe ilişkileri, yazdıkları eserlerin tespit ve tescilli, seyahatleri, vefat tarihleri, vefat yerleri vb. pek çok husus daha müseccel bilgilerle ortaya konmuş olacaktır. Kaynaklarda yer alan hatalı bilgiler düzeltilecek, belki müellifin kıymetli ama çok tanınmayan talebeleri ve bu talebelerin eserleri keşfedilecektir. Ancak kabul etmek gerekir ki bu, oldukça emek ve zahmet isteyen bir iştir. Nitekim yalnızca tek bir şahsın, Saçaklızâde Muhammed Efendi'nin eserlerini ulaşabildiğimiz kadarıyla incelediğimiz bu eser, iki yılı bulan yoğun bir çalışma neticesinde ortaya konabilmiştir. Dolayısıyla ne olursa olsun bize düşen من طلب وجدّ وجد “Kim talep eder ve (bu talebinde) ciddiyet gösterirse bulur!” sırrı mucibince cehdetmek ve İslam aleminin diğer büyük şahsiyetleri hakkında da benzer çalışmaların yapılmasını sağlamak olmalıdır. Bu faaliyetlerin tek kişi tarafından değil, projeler eşliğinde çalışılması ise hem iş yükünü hafifletecek hem de daha hızlı adımlar atabilmeyi temin edecektir.

Yaptığımız çalışmanın tahkik ve eser incelemesi tarzında bazı unsurlar içermesi hasebiyle bazı hususlara temas etmekte fayda ittihaz ediyoruz:

Yazma eserlerle iştigal eden araştırmacılar serimizde detaylarına da yer verdiğimiz pek çok sıkıntıyla yüzleşmektedirler. Bu araştırmacılar, eğer tahkik faaliyeti yapıyorlarsa ayrıca; (i)nüshaların özelliklerini inceleyip en kıymetli nüshaları belirlemeleri, (ii)bu nüshaları diğerlerinden ayıran yönere temas etmeleri, (iii)aslî metinde geçen hataları onarmaları, (iv)ayet, hadis, kitap fark etmeksizin aslî metinde yer alan tüm atıfları -imkanlar nispetinde- ilgili kaynaklara irca etmeleri, -ki bu kaynaklar kimi zaman halen yazma halinde bulunabilmektedir- (v)tahkiki yapılan eserde atıfta bulunulan ayetleri, hadisleri, şahısları, kaynakları, şiirleri, beldeleri indekslemeleri tüm bunların yanında da (vi)müellifin hayatı, eserleri hakkında, hassaten de tahkikini çalıştıkları eser hakkında eleştirel yazı yazmaları gerekmektedir. Çektikleri tüm sıkıntılara, verdikleri tüm emeklere rağmen, bu alanda çaba gösteren araştırmacıların yaptıkları çalışmaların, pek çok akademisyen tarafından akademik bir yayın olarak görülmediğini, orijinalite içermeyen birer çalışma olarak addedildiğini defaatle müşahede ettiğimizi üzülerik belirtmeliyiz. Bununla birlikte, matbu bir eserin incelenmesiyle akademik bir yayın yapılabileceğini kabul eden aynı akademisyenlerin tahkik ve inceleme tarzı bu tarz eserlere takındıkları mezkûr tutumun ciddi bir önyargı barındırdığını söylemek gerekir. Zira madde (vi)'da zikrettiğimiz husus matbu eser incelemesi yapan kişilerin icra ettikleri faaliyetin aynısıdır. Tahkik amelîyesi ile uğraşmak ise bu emeğin üstüne pek çok emek daha ekleyerek aynı çalışmayı yapmak demektir. Ne Arap dünyasında ne Batı'da tahkik çalışmalarına karşı böyle bir tutumun bulunduğunu düşünmüyoruz. Zira Arthur Jeffery, Ignaz Goldziher, Joseph Schacht, Hellmut Ritter, Arthur Arberry, Alfred Guillaume, Aloys Sprenger gibi ünlü pek çok müsteşrikin de akademik hayatında bu tarz çalışmalar yaptığı ve hatta bazılarının yaptıkları tahkik çalışması vesilesi ile doktor unvanı aldıkları göz önünde bulundurulduğunda böylesi bir tavrın sorunlu olduğu açıktır. Diğer yandan böyle bir intibain, yapılan tahkik çalışmaları içerisinde çok kötü örneklerin bulunmasından yahut icra edilen faaliyetin sadece yazmadaki bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması olarak düşünülmesinden kaynaklanması da mümkündür. Halbuki yukarıda da işaret edildiği üzere

tahkik faaliyeti çok daha kapsamlı bir ameliyedir. Bununla birlikte oldukça üzücüdür ki gerçekten de tahkik faaliyetini ve yazma eserleri yeterince tanımadan, tahkikin amacını, yöntemini ve gerekliliklerini bilmeden yapılan fazlaca kötü tahkik örneğine rastlanmaktadır. Bu ise tahkik faaliyetini layığıyla yapmak isteyenlerin önünde ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Nüsha seçimini müellife yakınlık, icazet, kıraat kaydına sahip olmak yahut bir alime ait olmak gibi mühim kriterlere göre değil de “kolay ulaşılabilirlik” veya “okunaklı olmak”la ilişkilendirerek yapmak, eseri hangi nüshayı kullanarak neşrettiğini dahi söylememek, dirâse çalışması yapmamak yahut kendisini hiç yormadan, suya sabuna dokunmadan, eleştiri yapmadan yazdığı bir yazıyla dirâse çalışmasını geçiştirmek, minhuvât kayıtlarını önemsemeyen, tahkike yerleştirmeden eseri neşretmek ve daha nice sıkıntılı husus -ki bunların büyük bir kısmı maalesef Saçaklızâde’nin eserlerini tahkik eden yayınlarda da mevcuttur- bu alanın iyi bilinmemesinden kaynaklıdır. Tüm bu anlatılanlar göz önünde bulundurulduğunda yapılması gereken şey, her türlü tahkik faaliyetini niteliksiz bir çalışma hüviyetinde değerlendirmek değil, iyi tahkikler yapıp bu algıyı değiştirmek olacaktır. Zira matbu bir eseri değerlendirirken de işini layığıyla yapamayan nice çalışmaya rastlamak mümkündür. Son zamanlarda bu algının kısmen daha makul bir seviyeye geldiğini görmek ise sevindirici bir husustur.

Yazma eser tahkikini şu şekilde gördüğümüzü belirtmeliyiz:

Üzerinde iyi düşünülürse bu faaliyet, aslen ilme susamış kişilerin haretlerini gidermek üzere tesis edilen, kendisinden saf ve temiz memba suları akan fakat yıllar geçtikçe kırık-dökük ve işlevsiz bir hale gelen ilim çeşmelerini onarıp tamir etmek, inkıtaa uğrayan kültür köprülerimizi yeniden tesis etmektir. Hz. Peygamber’in **إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ** “İnsan öldüğünde (şu) üç amel dışında ameli kesilir: Sadaka-i câriye kendisiyle istifade edilen bir ilim ve kendisine duacı salih bir evlat” hadisi göz önünde bulundurulduğunda ise tahkiklerle icra edilen faaliyetin, bu dünyadan göçmüş eski âlimlerimizin kendisinden istifade edilemez hale gelen ilimlerinden yeniden istifadeyi temin etmek olduğu söylenebilir. Böylece Hz.

Peygamber'in bir diğere hadisinde nakledilen müjdeye de nail olunacaktır: الدّآل على الخير كفاعله "Hayra delâlet eden hayrı işleyen gibidir". Biz de Cenâb-ı Allah'tan, hazırladığımız bu çalışmaların hayra delâlet etmesini, tahkiki ile de eser incelemesiyle de insanlara istifade edilen bir ilim sunmasını niyaz ediyoruz.

Son olarak bu çalışmanın ortaya çıkmasında emekleri geçen, bizleri destekleyen şahıs, kurum ve kuruluşlara yer vermek boynumuzun borcudur. Bu meyanda ilk olarak tüm bu yazma eserleri hizmetimize sunan Yazma Eserler Kurumumuza ve bu kurumumuzun Konya, Edirne, Süleymaniye, Millet, Bursa İnebey, Beyazıt, Hasan Paşa, Manisa ve Kastamonu'da bulunan kütüphane merkezlerine teşekkürü bir borç bilirim. Bizleri hiçbir ücret istemeden yurt içinden ve yurt dışından getirdiği seçkin hocalar vasıtasıyla yazma eserler hakkında bilgilendiren, bu alanda çalışma yapılırken nelere dikkat etmemiz gerektiğini öğreten İSAM'a ve kursta eğitim aldığımız hocalarımıza ayrıca minnettarım. Çalışmamızın çok büyük bir kısmını içerisinde inşa ettiğimiz, Ankara Millet Kütüphanesi'ne de araştırmacılara verdiği değerden ve sundukları tüm hizmetlerden ötürü fazlasıyla müteşekkir olduğumu belirtmeliyim. Yazma eserleri okurken ve metinleri anlamlandırırken zaman zaman görüşlerine başvurduğum başta Dr. Recep Köklü olmak üzere, Doç. Dr. Recep Gün, Dr. Halil İbrahim Haksever ve نظام التّين العيد'e, eseri incelerken fazlaca yardımını gördüğüm, yorumlarıyla ufkumu açan Doç. Dr. Harun Abacı'ya, yazma eserlerle alakalı sürekli desteğini gördüğüm Yazma Eser Uzmanı Arafat Aydın'a, müellifin ailesi hakkında bilgi veren yazmaya ulaşmamı sağlayan Mehmet Fatsa'ya, beni yetiştirip büyüten ve üzerlerimde çok büyük emeği bulunan anne-babama, ilim yolunda kendilerinden istifade ettiğim tüm hocalarıma, çalışmalarım dolayısıyla vakitlerinden fazlaca aldığım aileme ve yanlarında olamadığımda zamanlarda eksikliğimi hissettirmemeye çalışan, tüm özveriyle bana destek olan eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammet Sacit KURT

SAMSUN-2023